

ABSTRACT: The author of this article argues that the hitherto interpretation of the inscription under the image of Torquato Tasso and his mysterious companion, who is identified as the little known painter Trevilius or an entirely unknown Treilius, results from an error. Hence, considering the character of the remaining medallions, especially those showing writers, the author puts forward the hypothesis that the name of Tasso's companion is actually 'Vergilius', i.e. Virgil, only the word was distorted during conservation works.

KEYWORDS: decoration of King John III Sobieski's

Library at Wilanów, Torquato Tasso, Virgil

Sufit biblioteki Jana III w Wilanowie zdobą dwa okazałe tonda przedstawiające personifikację Teologii i Filozofii¹, otoczone medalionami ukazującymi podwójne portrety wybitnych osobowości świata nauki, filozofii, prawa, poezji, wymowy i sztuki. Najczęściej na pojedynczym medalionie umieszczono wizerunki reprezentantów pogańskiej starożytności oraz epoki chrześcijańskiej (np. Arystotelesa i Justusa Lipsjusza, Fidasza i Michała Anioła, Witruwiusza i Berniniego, Platona i św. Augustyna, Archimedesza i Galileusza), choć nie jest to regułą żelazną, gdyż na jednym z nich widnieją podobizny dwóch poetów antycznych, Homera i Owidiusza. Tego rodzaju przedstawienia alegoryczno-wizerunkowe, wyrażające w plastyczny sposób zawartość zbioru książek, „należały do popularnego w czasach baroku programu dekoracyjnego wnętrz bibliotecznych na terenie Italii, Austrii, Hiszpanii i Francji, sformułowanego po raz pierwszy przez José de Sigüenza w związku z dekoracją słynnej biblioteki w Eskuriale w 1587 r.”². Za program dekoracyjny biblioteki w Wilanowie odpowiadał znany jezuita, ksiądz Adam Kochański, ozdoba polskiej nauki czasów Jana III³, a obrazy są pędzla Claude'a Callota, autora także kilku innych malowideł w pałacu⁴.

1 Wyobrażenie pierwszej zależne jest od barokowych przedstawień ekstaz świętych, na drugą wpłynął wyraźnie wizerunek Melancholii Albrechta Dürera. Zob. M. Karpowicz, *Sztuka oświeconego sarmatyzmu. Antykizacja i klasycyzacja w środowisku warszawskim czasów Jana III*, Warszawa 1986, s. 92–93; K. Targosz, *Jan III Sobieski mecenasem nauk i uczonych*, Warszawa 2012, s. 25–26.

2 W. Fijałkowski, *Wnętrza pałacu w Wilanowie*, Warszawa 1986, s. 43.

3 Zob. B. Lisiak, *Adam Adamandy Kochański (1631–1700). Studium z dziejów filozofii i nauki w Polsce XVII wieku*, Kraków 2005, s. 73–76 (tu odesłania do wcześniejszych publikacji wykazujących udział jezuitów w opracowaniu programu artystycznego pałacu).

4 Zob. J. Starzyński, *Wilanów. Dzieje budowy pałacu za Jana III*, Warszawa 1976, s. 71–75.

KOMUNIKAT

ZAGADKA TOWARZYSZA TORQUATA TASSA Z MEDALIONU BIBLIOTEKI WILANOWSKIEJ

THE MYSTERY OF TORQUATO TASSO'S COMPANION IN A WILANÓW LIBRARY MEDALLION

Roman Krzywý
Instytut Literatury Polskiej
Uniwersytetu Warszawskiego

Studia Wilanowskie t. XXVII, 2020
s. 129–133
Rocznik, ISSN: 0137-7329

il. 1

Malowidło w medalionie
na fryzie zachodnim
w Bibliotece Króla
w pałacu wilanowskim

W wilanowskiej bibliotece rozlokowano szesnaście podwójnych portretów, z reguły podpisanych (tylko cztery pozostawiono bez podpisów).

Wśród nich uwagę przykuwa medalion przedstawiający Torquata Tassa i bliżej nieznaną osobę, która w starszej literaturze przedmiotu występuje najczęściej jako „Trewiliusz” (il. 1). Obu dawniej umieszczano wśród „wybitnych poetów – Owidiusza i Homera, Horacego i Sarbiewskiego”⁵, choć ostatnio zagadkową postać zidentyfikowano jako renesansowego teoretyka perspektywy Treviliusa (Bernardino da Treviglio)⁶. Pierwsza kwalifikacja sportretowanego jako znanego poety od razu wydała mi się wątpliwa, gdyż żadnego

twórcy o takim imieniu, który zasługiwałby na miano nawet

zapomnianego klasyka, ani literatura starożytna, ani chrześcijańska nie zna. Druga też jest cokolwiek problematyczna. Jeden z medalionów przedstawia wprawdzie dwa profile osób, które – wzięwszy pod uwagę reprezentowane przez nie dyscypliny – trudno połączyć, mianowicie greckiego oratora Demostenesa oraz szesnastowiecznego medyka i alchemika Paracelsusa, ale zestawienie autora *Jerozolimy wyzwolonej* z włoskim teoretykiem perspektywy wydaje się mało prawdopodobne. Pierwsza para to jednak osobistości emblematyczne dla swoich dziedzin, Treviliusa natomiast nie tak łatwo odnaleźć nawet w przepastnych zasobach internetowych⁷.

Gdy jednak oderwiemy wzrok od opracowań i spojrzymy na podpis, odnowiony prawdopodobnie podczas prac konserwatorskich na początku lat sześćdziesiątych XX wieku, naszym oczom ukaże się inny wariant subskrypcji: „TREILIUS”, który jednak wcale nie pozwala na rozwiązanie zagadki towarzysza Tassa. Dzieje europejskiej cywilizacji nie znają bowiem nikogo takiego, a przynajmniej nikogo odpowiednio prominentnego. Utwierdzają w tym mniemaniu materiały udostępnione na wortalu Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, w których imię opatrzone adnotacją: „postać niezidentyfikowana; zapis ten jest być może efektem pomyłki popełnionej w czasie prac restauracyjnych

5 W. Fijałkowski, *op. cit.*, s. 43.

6 Zob. K. Targosz, *op. cit.*, s. 26.

7 Jako Bernardino da Treviglio identyfikowani są dwaj współpracujący ze sobą malarze włoscy: Bernardino Butinone (ok. 1450 – ok. 1510) oraz Bernardo Zenale (1463/1468–1526).

w bibliotece w XVIII lub XIX w.”. Jeśli podpis jest wynikiem błędu, a w źródłach brak jakichkolwiek wiadomości, kogo sportretował Callot, rozwikłania kwestii szukać należy w inny sposób.

W zestawianiu poetów przedstawionych na medalionach bibliotecznego wnętrza dostrzec można pewną logikę. Homer został sportretowany z Owidiuszem, więc najwybitniejszy epik grecki, którego poezję w XVI i XVII wieku uznawano jednakże (zwłaszcza w przypadku *Odysei*) bardziej za baśń niż za przekaz historyczny, z autorem rzymskim, którego *Metamorfozy* uchodziły w średniowieczu i w okresie wczesnonowożytnym za podstawowe kompendium wiedzy na temat mitów (czerpali z niego obficie dawni artyści oraz poeci)⁸;

Horacy został z kolei ukazany z Maciejem Kazimierzem Sarbiewskim, zwanym już przez współczesnych „chrześcijańskim Horacym” (tu odpowiedniość nie wymaga uzasadnień). Rodzi się pytanie, kto mógłby w podobny sposób dopełniać konterfekt Tassa.

W moim przekonaniu odpowiedź nasuwa się w sposób nader oczywisty. Starożytnym odpowiednikiem włoskiego poety jest Wergiliusz (VERGILIUS), z którego imienia w łacińskim podpisie zachował się tylko końcowy fragment. Z jednej strony Tasso to jedyny poeta epicki wczesnej nowożytności, któremu udało się zbliżyć do poziomu epopei rzymskiej i który stworzył chrześcijański jej odpowiednik, cieszący się zresztą w okresie baroku sporą popularnością⁹. Z drugiej strony natomiast nieobecność Wergiliusza na tondach biblioteki wilanowskiej byłaby, zważywszy chociażby na wielość nawiązań do spuścizny tego pisarza w programie artystycznym pałacu, czymś niezrozumiałym.

Niniejszą hipotezę powinna wesprzeć analiza samego portretu, do której przeprowadzenia piszący te słowa nie czuje się jednak wystarczająco kompetentny. Mężczyzna z brodą i wąsem w ciemnym stroju to

il. 2

Przykładowy portret profilowy Wergiliusza

8 Oba dzieła stanowiły zresztą inspirację dla przedstawień plastycznych, które spotkać można zarówno we wnętrzach, jak i na fasadach pałacu. Zob. np. M. Karpowicz, *op. cit.*, s. 22–24, 83–84, 101–102; B. Milewska-Ważbińska, *Słońce na tarczy, czyli tajemnice pałacowej fasady*, Warszawa 2008, s. 60–92.

9 Zob. R. Pollak, „Goffred” Tassa-Kochanowskiego, Wrocław 1973, s. 179–185; R. Krzywy, *L’epica polacca prima e dopo il „Gofred” (dal „Bellum Prutenum” di Jan da Wiślica alla „Wojna chocimska” di Ignacy Krasicki)*, trad. E. Ranocchi, w: *L’epica cavalleresca dell’eta moderna: un modello europeo*, red. M. Wojtkowska-Maksymik, Roma 2019, s. 186–200.

niewątpliwie Tasso, który w podobny sposób był przedstawiany na portretach z epoki. Drugi mężczyzna wydaje się wystylizowany na postać starożytną, lecz czy była ona wzorowana na konkretnym wizerunku Wergiliusza z XVI bądź XVII stulecia, bez szczegółowych studiów porównawczych ustalić nie sposób. Wyróżnia ją wysokie czoło, charakterystyczny rzymski profil nosa i wydatny podbródek, a także brak zarostu. W ten sposób ukazywano nierzadko autora *Eneidy* na portretach profilowych (por. il. 2), co zdaje się potwierdzać mój domysł, choć i w tym wypadku należy wziąć pod uwagę, że portrety mogły zostać nieco zmodyfikowane podczas czynności restauracyjnych. Na weryfikację wysuniętej w niniejszym artykule hipotezy przyjdzie zatem poczekać do czasu podjęcia dalszych badań, a także kolejnych prac konserwatorskich.

BIBLIOGRAFIA

Opracowania

- Fijałkowski W., *Wnętrza pałacu w Wilanowie*, Warszawa 1986.
- Karpowicz M., *Sztuka oświeconego sarmatyzmu. Antykizacja i klasycyzacja w środowisku warszawskim czasów Jana III*, Warszawa 1986.
- Krzywy R., *L'epica polacca prima e dopo il „Goffred” (dal „Bellum Prutenum” di Jan da Wiślica alla „Wojna chocimska” di Ignacy Krasicki)*, przeł. E. Ranocchi, w: *L'epica cavalleresca dell'eta moderna: un modello europeo*, red. M. Wojtkowska-Maksymik, Roma 2019.
- Lisiak B., *Adam Adamandy Kochański (1631–1700). Studium z dziejów filozofii i nauki w Polsce XVII wieku*, Kraków 2005.
- Milewska-Ważbińska B., *Słońce na tarczy, czyli tajemnice pałacowej fasady*, Warszawa 2008.
- Pollak R., *„Goffred” Tassa-Kochanowskiego*, Wrocław 1973.
- Starzyński J., *Wilanów. Dzieje budowy pałacu za Jana III*, Warszawa 1976.
- Targosz K., *Jan III Sobieski mecenasem nauk i uczonych*, Warszawa 2012.

SPIS ILUSTRACJI

- s. 130 Malowidło w medalionie na fryzie zachodnim w Bibliotece Króla w pałacu wilanowskim, Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, fot. Zbigniew Reszka
- s. 131 Przykładowy portret profilowy Wergiliusza, *Gemmae et sculpturae antiquae depictae ab Leonardo Augustino*, Amstelodami 1685, tabl. 18, domena publiczna

ROMAN KRZYWY

Prof. dr hab., pracownik Instytutu Literatury Polskiej UW, w którym kieruje Zakładem Literatury i Kultury Epok Dawnych. Zajmuje się twórczością pisarzy polskich XVI–XVIII w.

Kontakt: r.krzywy@uw.edu.pl